

XAN GONZÁLEZ-MILLÁN, CREADOR E DIRECTOR DO ANUARIO DE ESTUDOS LITERARIOS GALEGOS

CAMIÑO NOIA
Universidade de Vigo

A cidade de Nova York, onde hai case quince anos coñecín a Xan González Millán xa nunca será o mesmo lugar despois da súa desaparición e da de Esperanza, para os galegos e as galegas que vaiamos alá. Vainos faltar aquela illa de galeguidade que atopabamos en Queens, na casa dos Chiños, onde se acollía con tanta xenerosidade a todos os que chegaban de Galicia. A tráxica morte de Xan e da súa muller cando aínda non cumpriran os cincuenta anos foi unha terrible fatalidade, difícil de admitir. E cando a dor da morte vai amainando, segue a anguriarme a idea de non terme mostrado máis entusiasta co seu traballo e de non colaborar máis intensamente con el nos seus proxectos.

Falar neste foro e noutros semellantes da valía do home e do investigador que foi Xan González-Millán axúdame a minguar ese pesar que me persegue.

Porque xa daquela, pero sobre todo agora, son consciente de que Xan foi un traballador incansable e entusiasta da cultura galega. As súas fondas análises sobre a nosa literatura, aparecidas en artigos, libros ou conferencias, déronlle un forte pulo ó desenvolvemento do sistema literario galego, enchendo baleiros na práctica da crítica literaria e cambiando o xeito que os de aquí tiñamos de achegarnos ós textos, algo que supuxo unha auténtica renovación na metodoloxía de traballo dos estudos literarios de Galicia.

A súa obra constitúe un corpus teórico que atende fundamentalmente á produción literaria galega —con dedicación especial á narrativa— entendida como parte dun sistema cultural, onde cada unha das pezas depende das outras, e estas á súa vez da sociedade.

Coñecín a Xan González Millán en febreiro de 1989 cando cheguei a Nova York para impartir un curso de doutoramento sobre «A Nova Narrativa Galega» no Departamento de Linguas Hispánicas do Graduate Center da City University de Nova York. E durante os tres meses que botei nesa cidade pasei longas horas

de conversa con el: nas tardes dos domingos na súa casa de Queens, nos lixeiros xantares en Manhattan e nos delongados paseos polas avenidas neiorquinas, que a min sempre me parecían curtos.

Daquelas conversas, que en ocasións eran verdadeiros debates sobre literatura e as manifestacións culturais de Galicia, ademais dunha fonda amizade, foron xurdindo ideas e perfilándose proxectos e investigacións que logo Xan foi facendo realidade. E entre os moitos proxectos que daquela matinamos estivo o de facer unha revista de estudos literarios que tratase de maneira exclusiva a produción literaria galega.

A idea de deseñar unha revista de literatura para Galicia veulle a Xan durante a elaboración da súa tese de doutoramento sobre a narrativa de Cunqueiro, cando sentiu a falla dunha publicación que recollese as obras de creación e os traballos (artigos e libros) de crítica literaria galega. Eu dixéralle que Anxo Tarrío preparaba unha revista de literatura, e que posiblemente cumprise os seus obxectivos.

En maio de 1989, cando eu xa volvera a Galicia, saíu o *Boletín Galego de Literatura*, dirixido por Anxo Tarrío, cun número dedicado a Celso Emilio Ferreiro. Xan escribírame alegrándose de que, por fin, houbera en Galicia unha revista literaria e non facía ningunha alusión á que el proxectara. Pensaba eu que convencido de que aquela era a publicación que se necesitaba. Cando en novembro dese mesmo ano de 1989, aparece o número 2 do *Boletín* mandoume un correo no que dicía que esa non era a revista na que el pensara —o que viñeron confirmar os números seguintes—: non incluía a memoria anual da produción literaria de Galicia e o seu campo de estudo ía máis alá dos ámbitos da literatura galega. Convencido de que esa publicación non cubría as necesidades que profesores e investigadores da nosa literatura tiñan —ou deberían ter— Xan volveu a retomar o proxecto dunha revista de estudos literarios galegos.

Folleou unha chea de publicacións prestixiosas: americanas, francesas e hispanas, especialmente. Fotocopiou os índices daquelas que máis se adaptaban ó seu proxecto ou daquelas outras nas que descubría algunha sección de interese na que el non matinara, e no verán de 1990 tróuxoas a Galicia para comentar coa xente de aquí as súas ideas sobre a revista que lle gustaría dirixir. Xa tiña deseñada a composición e estaba moi entusiasmado coa idea. Sería un compendio dos traballos de investigación máis interesantes —teses de doutoramento, tesinas ou calquera tipo de ensaios—, que estudasen algún aspecto dunha obra, dun autor ou do sistema literario galegos. Esta sección completaríaase con outras dúas: unha de recensións de obras de creación e de ensaio escritas en galego e outra de panorámicas que analizasen a produción literaria anual nos diversos xéneros (poesía, narrativa e ensaio); máis tarde engadíuselle a panorámica de tradución literaria, feita por Gonzalo Constenla,

e un compendio cos libros e os artigos de literatura publicados no ano, un traballo que coordinou Helena González.

En Nigrán falamos das dificultades de financiamento que podía ter unha publicación desas características, e das posibilidades de que algunha editorial se fixese cargo dela. Convencido das bondades do proxecto, poucos días antes de volver a Nova York, González-Millán foi a Edicións Xerais de Galicia pedir que lla publicasen, pero meses despois escribiunos un chisco decepcionado, para dicir que en Xerais non vían economicamente viable a revista. Xa había outra e para un mundo literario tan reducido coma o galego era abondo. Na seguinte viaxe a Galicia Xan foi a Galaxia, e Carlos Casares comprometeuse a publicar o *Anuario de Estudios Literarios Galegos*. Entre os dous acordaron quen formaría parte do equipo de redacción e do consello científico; e a comezos de 1993 sae o primeiro número, correspondente ó ano 1992, baixo a dirección de Xoán González-Millán e de Dolores Vilavedra Fernández.

Para González-Millán, calquera que se achegue á análise de textos literarios galegos debería partir da idea de que vai estudar unha literatura marxinal dentro da propia sociedade que a produce. E de que a suposta «autonomía das literaturas nacionais deixou de ser —se algunha vez o foi— un paradigma epistémico válido». E no primeiro número fai a presentación da revista, plenamente consciente de que cumpría defendela, e explica as razóns dunha publicación semellante nun mundo literario tan limitado como é o do galego. Dentro dos parámetros dunha literatura periférica, parécelle urxente alentar estudos que afonden en aspectos da socioloxía literaria, desde os que se poden analizar mellor as relacións entre autor, texto, receptor e contexto. González-Millán pretendía que a revista chegase a ser un instrumento útil no enriquecemento dos estudos literarios galegos e no seu desenvolvemento fóra das fronteiras.

O bo facer e o moito saber do seu director e do equipo co que colaborou deron froitos moi logrados. O *Anuario de Estudios Literarios Galegos* pasou de 237 páxinas do primeiro número a 422 do último (ano 2001), espallouse por non poucas universidades europeas e americanas e converteuse nun instrumento valiosísimo para todos aqueles que nos dedicamos ós estudos da literatura galega: o profesorado universitario ou de ensino secundario e os creadores e as creadoras textuais. As panorámicas que cada ano dan conta da produción literaria galega así como os compendios bibliográficos, dos que é responsable Helena González, son, despois de dez anos, un referente imprescindible para o coñecemento do sistema literario de Galicia.

Na miña opinión, o *Anuario de Estudios Literarios Galegos* foi un dos froitos máis importantes da fábrica de proxectos de Xan que nos quedou trala súa morte prematura. E esta valoración ben me pesa non terlla feito a el. Na nosa derradeira conversa, nun restaurante de Nova York, Xan estaba triste, e nun momento preguntoume qué pasaba co *Anuario* que non acababa de ser ben

aceptado. Sorprendida pola pregunta non atinei coa resposta e desvieina facendo unha broma e negando que houbera rechazo ningún. E percibín que non quedara conforme. ¡Moito me ten pesado a miña actitude nese momento! E agora, nin no Grove cando chegue o verán nin cando eu vaia a Nova York será posible volver a falar do tema con el para dicirlle o importante que é esa publicación no pequeno mundo literario e que a súa escasa aceptación é un reflexo máis dos conflitos que hai na comunidade intelectual galega.

E remato recollendo o parágrafo final do texto que Dolores Vilavedra, a súa estreita colaboradora, puxo no último número do *Anuario* en lembranza do seu chorado director:

A distancia [física de Xan] víase compensada por unha pulsión sentimental nunca embafada polo sentimentalismo, porque a súa meta era analizar a realidade galega co rigor implacable dos que só colman a súa sede co saber, un compromiso ó que se entregou coa paixón inesgotable e o pulo entusiasta dos que están certos de que ese é un camiño que non ten fin. O noso compromiso, agora e sempre, é continuar a percorrelo.

E suliño a frase final, insistindo en que dentro dese compromiso debe estar coidar de que o *Anuario de Estudos Literarios Galegos*, que un día Xan González-Millán concibiú desde a outra banda do Atlántico e que nos deixou en usufructo, non desapareza. Agora máis ca antes, eu síntome comprometida no empeño de que a obra non morra co creador e tratarei de que perviva longos anos. Fago votos para que así sexa.